

ПАЗАРЪТ НА ОДИТОРСКИ УСЛУГИ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА РЕСУРСНАТА ИМ ОБЕЗПЕЧЕНОСТ

Ина Лечева¹
e-mail: ilecheva@unwe.bg

Резюме

Качеството на предоставяните одиторски услуги зависи в голяма степен от ресурсната обезпеченост на регистрирания одитор, независимо дали се касае за човешки, технологични или други ресурси. Надзорният орган, осъществявайки контрол на качеството и надзор на пазара на одиторски услуги, наблюдава измененията в ресурсната обезпеченост на одиторите.

Ключови думи: пазар на одиторски услуги, човешки ресурси, времеви ресурси, технологични ресурси

JEL: M40, M42

Увод

Ресурсната обезпеченост на дейността на регистрираните одитори (физически лица или одиторски дружества) има пряко отношение към контрола на качеството и надзора на пазара на одиторски услуги, осъществяван от Комисията за публичен надзор над дейността на регистрираните одитори (КПНРО) (ПДКПНРО). Осигуреността с ресурси (най-вече човешки и технологични) са от значение за качеството, което от своя страна има определено влияние върху структурата на пазара на одиторски услуги.

В контекста на ресурсната обезпеченост, част от системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност при извършване на задължителен финансов одит изисква осигуряване на достатъчно времеви и човешки ресурси за извършване на необходимите дейности. Поставят се отделни изисквания, които да гарантират адекватността на ресурсите спрямо обхвата и сложността на поетия ангажимент (Директива 2006/43/ЕО, Директива 2008/30/ЕО, ЗНФО).

В научната литература и в работата на надзорни органи в други страни, липсват изследвания относно ресурсната обезпеченост на одита. Одиторските практики разработват своите политики, но тяхната цел е различна от

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Финансов контрол“, Финансово-счетоводен факултет, УНСС

тази на надзорния орган, чиято гледна точка е насочена към потвърждаване дали тези политики осигуряват качество на предоставяните услуги.

Одитът, като всяка друга бизнес услуга, цели минимизиране на разходите и максимизиране на приходите, при което може да се стигне до претоварване на одитните екипи, поставяне на нереалистични срокове, неадекватни възнаграждения, особено по отношение на младшия одиторски персонал, което безспорно се отразява на качеството. Ето защо, наблюдението на измененията в ресурсната обезпеченост е важна задача на надзорния орган и в отговор на тази потребност КПНРО осъществява проучване относно ресурсната обезпеченост на одиторите, осъществяващи финансов одит на предприятия от обществен интерес (ПОИ).

Обект на настоящата публикация е осигуряване на качество при извършване на финансов одит в предприятия, които попадат в обхвата на изискванията на Закона за независимия финансов одит (ЗНФО).

Предмет на изследването са ресурсите на регистрирания одитор, които обезпечават извършването на одитната дейност.

Целта на изследването е свързана с определяне на оптималните граници на необходимите човешките, времеви и материални ресурси за обезпечаване на качество на одитната дейност.

Ресурсите в одита

Ресурсите, като източници за покриване на нуждите и потребностите на хората и стопанските единици, могат да бъдат определени в няколко категории – икономически, човешки, природни, материални, финансови, технологични и други ресурси. От икономическа гледна точка, най-общо ресурсите представляват набор от средства и способности, които са необходими на предприятието в осъществяване на неговата дейност. Те служат за създаване, производство и предоставяне на услуги, включително и за управление на процесите.

Разглеждайки понятието „ресурси“ трябва да се отбележи, че редица учени разбират тази категория по различен начин. Може да отбележим, че „икономическите ресурси – това са винаги ограничени фактори на производство; те се използват за създаване на стоки и услуги; към тях се отнасят природни, материални, социални и други сили, разглеждани като определена съвкупност“ (Габрусь, 2019).

Съществуват различни теории, които представят отделни класификации на ресурсите, които в контекста на одиторските услуги не обхващат необходимите потребности. От гледна точка на одитната дейност, ресурсната обезпеченост има няколко проявления. Същите са обусловени от кадровите, информационните, технологичните, времевите и интелектуалните ресурсни

нужди за обезпечаване на качествена, ефективна и надеждна одитна дейност. Разглеждайки структурата на разходите, съществен дял се отнася до разходите за човешкия ресурс. Обичайно незначителен (освен ако не се отнася до инвестиции) е дялът на материалните и финансови ресурси в одиторските практики, свързани с технологичното и информационно обезпечаване на одитната дейност.

Независимият финансов одит принадлежи към сектора на услугите и в това си качество потребителската стойност се създава в основната си част от живия труд, където професионалната квалификация и компетентност на одиторите е основният капитал на одиторската практика. Подчертавайки интелектуалния характер на труда, някои автори (Черненко, 2012) твърдят, че разходите за труд съставляват основната част от разходите за одиторски услуги. Други поставят фокус върху засилване на вътрешния контрол върху разходите с оглед повишаване качеството на одиторските услуги (Elder & Yebba, 2020).

Етичните норми и правила на поведение при осъществяване на одитната дейност поставят редица изисквания, свързани с управлението и контрола върху ресурсите. Одиторите трябва да са в състояние да „упражняват значително влияние върху, както и да вземат решения във връзка с придобиването, използването и контрола над човешките, финансови, технологични, материални и нематериални ресурси на организацията работодател“ (IFAC, 2022, § 260.11 П1).

Одиторът следва да организира одитната дейност спрямо клиента, като не застраши изискванията и принципите залегнали в Етичния кодекс, стандартите и съответното приложимо законодателство. Регистрираният одитор не следва да подвежда клиента по отношение на нивото на притежаваните експертни знания, умения или притежаван опит, спазвайки принципа за професионална компетентност (IFAC, 2022, § И230.3).

Управлението на качеството на одитните услуги е застъпено в Международните стандарти за управление на качеството (IAASB, 2020, § 32). От гледна точка на поддържане на качеството на одитните услуги, ресурсите се категоризират като човешки, технологични и интелектуални.

Човешки ресурси

Една от най-значимите области по отношение на ресурсната безопасност в одита е категорията човешки ресурси, за която съществуват редица нормативни и методологични изисквания по отношение на квалификацията, организацията на работа, етиката и моралните норми. Основните изисквания за ресурсите, свързани с качеството на одита са професионализма на одиторите, поддържането на знания и умения на подходящо ниво, и непре-

къснатото повишаване на квалификацията. Професионалната компетентност на одиторите гарантира предоставянето на услуги на квалифицирано ниво, отговарящо на изискванията на законодателството и стандартите. Изграждането на система за качеството по отношение на политиката към човешките ресурси обхваща набор от мерки, включващи различни действия, които да предотвратят негативните аспекти върху качеството (IAASB, 2020, § A93). Такива могат да са свързани с провеждане на обучения и предоставяне на друго професионално развитие на одиторите и одит сътрудниците, които не покриват на необходимото ниво изискванията по отношение на качеството. Други мерки могат да бъдат оценяване на дейността при извършване на атестация, възможност за предоставяне на стимули, повишение или промяна на възнаграждението. Налагането на дисциплинарни мерки е крайно действие, но при необходимост би могло да повлияе върху качеството на дейността на одитора или одит сътрудника.

Съществен момент е изборът на подходяща численост и членове на екипа, отговорни за изпълнение на конкретния ангажимент. Преценката на отговорния водещ одитор включва решението дали ангажимента да се извърши със собствени одитори или сътрудници и дали ще бъдат привлечени външни такива. Базирайки се на спецификата и сложността на дейността на клиента, то водещо е ангажиментът да бъде изпълнен съгласно принципите и добрите практики на професията без да се извършват съществени компромиси с качеството, обема и обхвата му.

Технологични ресурси

Технологичните ресурси, на свой ред също са съставна част от ресурсната обезпеченост на одита. Те обикновено представляват информационни технологични приложения, внедрени в одиторските практики. Технологичните ресурси представляват част от ИТ средата на регистрирания одитор. Тяхното проявление обхваща поддържаща ИТ структура и ИТ процеси и човешки ресурси, участващи в тези процеси. Ползването на ИТ приложения за управление на одитната дейност е предпоставка за осигуряване на качеството на одитната дейност. Тези приложения, подпомагат водещия одитор, отговорен за извършване на ангажимента да управлява обема, сроковете, резултатите, качеството и цялостната дейност по ангажимента. Друг аспект от технологичните ресурси е свързан с използване на различни информационни и софтуерни приложения, както и бази данни за набавянето, ползването и анализирането на информацията и одитните доказателства от различни източници, свързани с ангажимента. Независимо от ползваните информационни ресурси, одиторът въвежда ИТ процеси за управление на достъпа до ИТ средата, като осъществява мониторинг на нейното функцио-

ниране. В зависимост от големината и сложността на регистрирания одитор (физическо лице или одиторско дружество) е и степента на сложност на въведените и функциониращи технологични ресурси.

Интелектуални ресурси

Интелектуалните ресурси, на следващо място обхващат получаване или разработване, внедряване, поддържане и използване на отделни политики и методология, свързани с одитната дейност. Такива ресурси са писмени политики и процедури на одитора, прилагана методология по отношение на одитната дейност, специфични за отрасъла или отделен предмет насоки и ръководства, счетоводни ръководства, ползване на стандартизирана документация, обезпечаване на достъп до различни информационни източници, позволяващи набиране на задълбочена информация за изпълнение на дейността. Те следва да предоставят възможност за качествено изпълнение на ангажиментите и функциониране на системата за управление на качеството на одитора. Интелектуалните ресурси са свързани с технологичните, като достъпът до тях може да е посредством различни ИТ приложения.

Времеви ресурси

Времевият ресурс, въпреки, че не е изрично дефиниран, играе съществена роля при упражняване на одитната дейност. Необходимо е да се планира времето, необходимо за извършване на одит, за да се установи потребността от служители и планиране на работата по всеки ангажимент. Организацията на одиторската работа трябва да стимулира желанието на одиторите и одит сътрудниците за постоянно подобряване качеството на одита, повишаване на професионалната квалификация, формиране на положителен имидж на одиторските практики и професията като цяло. Важно е да се вземе предвид обемът и степента на сложност на одита, необходимостта от специални знания и времевата рамка на планираната работа. Спазването на баланса между разходите за събиране на одитни доказателства и полезността на получената информация, следва да бъде съобразено с трудоемкостта и сложността при изпълнението на определените процедури. Не би следвало отделни процедури да не се извършат по тази причина, особено ако има необходимост за тяхното изпълнение.

В обобщение може да заключим, че ресурсите, които ползва регистрираният одитор представляват взаимосвързан набор от човешки капитал, достъп до технологии и интелектуални източници, които през призмата на осигуряване на качеството, одиторът следва да съумее да управлява и из-

пълнява с оглед прилагане на приложимото законодателство, стандартите и етични принципи.

Система от показатели за изследване на кадровата и ресурсна обезпеченост

Същността на информацията, която се събира и обработва в резултат на регулаторните и надзорни функции на компетентните органи – Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС) може да се ползва за база, въз основа на която да се създаде обоснована система от показатели и индикатори за определяне на параметрите на ресурсната обезпеченост.

Въз основа на нормативно определените задължения и отговорности, КПНРО е извършва проучване за разполагаемите времеви, човешки и материални ресурси за периода от 01.07.2017 г. – 30.06.2018 г. (КПНРО, 2018). Изисканите данни обхващат 28 показателя засягащи разполагаемите човешки ресурси, като се извършва диференциация между регистрираните одитори, броя на сътрудниците им и правоотношението, в което се намират. Информацията обхваща времетраенето при извършване на финансов одит и други услуги, общия брой на човекочасовете за обучения, годините опит при изпълнението на независим финансов одит, както и ползваните вътрешни и външни експерти при извършване на ангажиментите. Изискана е информация и за специализацията на одиторите, броя на регистрирани одитори и одит сътрудници, специализирани във финансовия одит на банки, застрахователни дружества и фондове, пенсионноосигурителни дружества и фондове, и инвестиционни дружества. Отделено е внимание и на ползваните програмни продукти за одит, управление на персонала и други продукти, направените инвестиции от регистрираните одитори в нови технологии, методологии и софтуерни решения.

Анализ на получените данни

Извършеният преглед, съпоставка и анализ на обобщените данни позволи идентифициране на основни проявления и тенденции по 33 коефициента на база предоставените данни от одиторите – физически лица и одиторски дружества, осъществяващи финансов одит на ПОИ. Посочените коефициенти представляват съотношения между отчетените показатели. В зависимост от анализирания данни по всеки от коефициентите са определени различни категории, основаващи се на статистически методи и определяне на средна аритметична величина, мода и медиана.

Организираната система от коефициенти позволява на контролните и надзорните органи да се ориентират и насочат за тенденциите и категориите, в които попадат регистрираните одитори – физически лица и одиторските предприятия, с оглед подпомагане при извършване на надзорна и инспекционна дейност от страна на КПНРО и ИДЕС. Коефициентите са разпределени в четири категории, както следва:

Кадрова безопасност

В групата, отнасяща се до кадровата безопасност са структурирани пет коефициента, които представляват съотношение между различни показатели. Те включват съотношението между одиторите и одит сътрудниците, извършените одити на ПОИ и одиторите и одит сътрудниците, общия брой извършени одити и одиторите и одит сътрудниците. Изведените коефициенти и категории по тях показват степента на обезпечаване с човешки ресурси при одитната дейност.

Показатели за изпълнение

Най-многобройна е категорията на показателите за изпълнение с петнадесет коефициента, които определят съотношенията на отчетените вложени часове от регистрираните одитори – физически лица и одиторски дружества, включително и одит сътрудници. Категорията включва дейности по задължителен финансов одит, одит на ПОИ, специализиран финансов одит на банкови, пенсионноосигурителни, застрахователни и инвестиционни дружества и други услуги. Коефициентите в категорията изследват различните съотношения за броя часове както общо, така и за финансов одит и други услуги, одит на ПОИ и неПОИ. Коефициентите целят определяне на ориентировъчни граници и категории на всеки от тях. Те посочват натовареността спрямо одитните ангажименти на регистрираните одитори, одит сътрудниците, вложените часове по ангажиментите на отговорните одитори и одит сътрудници.

Компетентност и квалификация

В категорията са структурирани десет коефициента, които са показатели за обезпечаване на компетентността и квалификацията, както на регистрираните одитори, така и на одит сътрудниците. Съгласно ЗНФО, всеки регистриран одитор – физическо лице следва да поддържа професионалната си квалификация чрез продължаващото професионално обу-

чение по утвърдени от ИДЕС и КПНРО правила (ИДЕС, КПНРО, 2020). Допълнителна мярка за поддържане на нивото на професионалното развитие е въведена чрез провеждане на допълнителни обучения, при оценки „В“ и „Г“ от последната инспекция за гарантиране на качеството на професионалната дейност.

Коефициентите, които попадат в категорията изследват часовете за обучение на одиторите и одит сътрудниците, годините опит на одиторите и одит сътрудниците, броя ползвани специалисти спрямо одиторите и одит сътрудниците. Изследван е и броя одитори и одит сътрудници, специализирани във финансов одит на банки, застрахователи, пенсионноосигурителни дружества и фондове, инвестиционни дружества.

Методологична, технологична и информационна обезпеченост

В категорията, касаеща методологичната, технологичната и информационна обезпеченост са включени три коефициента, които обхващат обезпечаването на регистрираните одитори с информационни продукти, направени инвестиции в методологически документи, софтуер и хардуер. Те обхващат използването на специфични софтуерни технологии от одиторските практики, разходите за инвестиции в нови методологии и технологии, съобразно броя одитори и одит сътрудници.

Заклучение

Ресурсната обезпеченост е от съществено значение за качеството на одитните услуги, независимо дали са предоставяни на ПОИ или неПОИ. Обезпечаването на достатъчни и надеждни човешки, времеви, технологични или интелектуални ресурси е гаранция за осигуряване на качеството на одитната дейност и разпределение на пазара на одиторски услуги.

Разгледаната обоснована система от коефициенти дава една добра основа при изпълнение на надзорната и контролна роля от страна на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. При извършване на проверка на данните на конкретните регистрирани одитори, може да се идентифицират индикатори за отклонение от общите за сферата и категорията показатели, което е предпоставка за повишаване на ефективността на инспекционните органи на КПНРО.

Спонсориране на научното изследване

Изследването е осъществено благодарение на проект на УНСС за научно изследване № НИД НИ 23/2019 на тема „Методология и методика за проучване и анализ на пазара на одиторски услуги в Република България“.

Използвана литература

- Габрусь, А.А. (2019). Экономическая сущность и классификация экономических ресурсов промышленного предприятия, *Электронный научный журнал Дневник науки*. (Gabrusy, A.A., 2019, *Ekonomicheskaya sushtnosty i klassifikatsia ekonomicheskikh resursov promyshlennogo predpriyatiya, Elektronnyy nauchnyy zhurnal Dnevnik nauki*).
- Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2006 г. относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети, за изменение на Директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета и за отмяна на Директива 84/253/ЕИО на Съвета. (Direktiva 2006/43/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 17 may 2006 g. относно zadalzhitelnia odit na godishnite schetovodni otcheti i konsolidiranite schetovodni otcheti, za izmenenie na Direktivi 78/660/EIO i 83/349/EIO na Saveta i za otmyana na Direktiva 84/253/EIO na Saveta).
- Директива 2008/30/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 11 март 2008 г. за изменение на Директива 2006/43/ЕО относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети, по отношение на изпълнителните правомощия, предоставени на Комисията, (Direktiva 2008/30/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 11 mart 2008 g. za izmenenie na Direktiva 2006/43/EO относно zadalzhitelnia odit na godishnite schetovodni otcheti i konsolidiranite schetovodni otcheti, po otnoshenie na izpalnitelnite pravomoshtia, predostaveni na Komisiyata), available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32008L0030>
- Закон за независимия финансов одит. // Обн. ДВ. бр. 95 от 29 Ноември 2016 г., посл. изм. ДВ. бр. 25 от 29 Март 2022 г. (Zakon za nezavisimia finansov odit, Obn. DV. br. 95 ot 29 Noemvri 2016 g., posl. izm. DV. br. 25 ot 29 Mart 2022 g.), available at: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136937441>
- ИДЕС, КПНРО. (2021). Правила за продължаващо професионално развитие на регистрираните одитори, приети от УС на ИДЕС и утвърдени от КПНРО. (Pravila za prodalzhavashto profesionalno razvitie na registriranite oditori, prieti ot US na IDES i utvardeni ot KPNRO).
- КПНРО. (2018). Въпросник за разполагаемите времеви, човешки и материални ресурси за периода 01.07.2017 г. – 30.06.2018 г.,. (KPNRO, 2018, *Vaprosnik za razpolagaemite vremevi, choveshki i materialni resursi za perioda 01.07.2017 g. – 30.06.2018 g.*).
- Правилник за дейността на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори, Обн. ДВ. бр.16/17.02.2017 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.10/31.01.2023 г. (Pravilnik za deynostta na Komisiyata za publichen nadzor

- nad registriranite oditori, Obn. DV. br.16/17.02.2017 g., posl. izm. i dop. DV. br. 10/31.01.2023 g.), available at: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137030378>
- IAASB. (2020). Международен стандарт за управление на качеството (ISQM1), последно достъпен на 31.05.2023 г. (IAASB, 2020, Mezhdunaroden standart za upravlenie na kachestvoto (ISQM1), posledno dostapen na 31.05.2023 g.)
- IFAC. 2022. Ръководство по международен етичен кодекс на професионалните счетоводители. (IFAC, 2022, Rakovodstvo po mezhdunaroden etichen kodeks na profesionalnite schetovoditeli).
- Черненко, А.Ф. (2012). Формирование стоимости услуг аудита, Международный бухгалтерский учет, № 8, с. 41-51. (Chernenko, A.F., 2012, Formirovanie stoimosti uslug audita, Mezhdunarodnyy buhgalterskiy uchet, № 8, s. 41-51).
- Elder, R. J. & Yebba, A. A. (2020). The Introduction of State Regulation and Auditor Retendering in School Districts: Local Audit Market Structure, Audit Pricing, and Internal Controls Reporting, Auditing: A Journal of Practice & Theory, 39(2), pp. 81-115, <https://doi.org/10.2308/CIAA 2019-506>

THE AUDIT SERVICES MARKET THROUGH THE PRISM OF THEIR RESOURCE SECURITY

Chief Assist. Prof. Ina Lecheva, PhD
Department of Financial Control
University of National and World Economy
e-mail: ilecheva@unwe.bg

Abstract

The quality of the provided audit services depends to a considerable extent on the resource provision of the registered auditor; whether it is human, technological or other resources. The supervisory body carrying out quality control and market oversight of audit services monitors changes in the resource provision of auditors.

Keywords: audit services market, human resources, time resources, technological resources

JEL: M40, M42